

Прикази

Reviews

Милан Томашевић, *Космологија: контекстуализација популарне космологије*

Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 96, Београд
2020, 290 стр.

Основна тема књиге *Космологија: контекстуализација популарне космологије* јесте инструментализација популарне науке у ширем друштвеном контексту и у различитим друштвеним нишама. Милан Томашевић приказује употребу научних тороја на примеру савременог космолошког наратива, у процесима секуларизације и ресакрализације, односно у културним ратовима који се одвијају у Европи и Сједињеним Америчким Државама. Дајући могуће интерпретације смисла који космолошки наратив пројектује у шири културни амбијент, као и вредносни оквир који он има за два супротстављена идентитета, верски и секуларни, аутор анализира због чега космологија има толики значај за савремену културу, долазећи до закључка да постоје два доминантна разлога. Основни разлог јесте потреба да се разуме поглед на свет и систем вредности који формирају савремена наука и секуларни приступ стварности. Милан Томашевић описује и анализира концепте који стоје у средишту одређивања филозофског и религијског смисла популарног космолошког наратива, као што су *Мултиверзум*, *Бог*, *фино штимовање* и *интелигентни дизајн*, те њихове улоге у креирању идентитета верника и атеиста. Популарним космолошким наративима аутор приступа као модерним митовима, уочавајући њихов значај за формирање самих основа позитивистичког погледа на свет, који се развија од успостављања модерне науке наовамо. Ослањајући се на дискурзивну анализу, Томашевић настоји да покаже улогу и значај коју популарна космологија има у ширем културном контексту САД и Европе. Оригиналност приступа огледа се у повезивању научних и религијских концепата и у настојању да се проникне до могућег смисла похрањеног у популарном космолошком наративу. Проматрањем односа учесника културних ратова, односно процеса секуларизације и ресакрализације, указује се на значај који популаризација науке има на почетку новог миленијума.

Основна хипотеза од које аутор полази јесте да популарни космолошки наратив може бити анализиран као конвенционална фолклорна форма и да се у њему могу пронаћи културно релевантна значења. Аутор нуди закључак да је хипотеза исправна, пошто космолошки наратив, без обзира на то што представља научно објашњење еволуције универзума, заиста јесте формиран и представљен најширој јавности у складу са дубоко укоревеним фолклорним наслеђем. Књига преиспитује тезу да космологија и наука имају изузетно важну улогу у телеолошким проматрањима савременог света и читавању осећања смислености и сврховитости. Такво схватање је потврђено приказом и анализом инструментализације теорије Великог праска и антропског принципа, који имају „повишену вредност“ у контексту дебата атеиста и креациониста у последњих пола века за нама.

Књига *Космологија* има десет поглавља: „Увод“, „Космологија, антропологија и фолклор“, „Космогонијски митови и космолошке представе древних култура“, „Античка филозофија, хришћанство, ислам и средњи век“, „Модерна наука“, „Формирање савремене релативистичке космологије“, „Инфлаторни космолошки модел“, „Културни рат, религија и космологија, антропски принцип и интелигентни дизајн“, уз завршна разматрања у поглављу „И на крају“.

У „Уводу“ аутор детаљно износи основну хипотезу да је популарни космолошки наратив могуће посматрати као савремени мит и начин на који се може разумети слика света коју ствара модерна наука, пружајући основне информације о теоријско-методолошким алатима и приступима који су коришћени у анализи приређеног материјала. Томашевић се ослања на дискурзивну анализу и (антрополошке) семиотичке теорије како би пронашао механизам културно релевантне интерпретације савремене науке, односно инфлаторног космолошког сценарија. Већ у уводном делу успостављена је јасна стратегија проматрања космологије као људског производа и начина односа према реалности, те као сваког другог текста, који се може анализирати, а не искључиво као потраге за истиноликим теоријама или за решењима одређених проблема. Сагледавању развоја космогонијских митова и космолошких представа приступа се дијахронијски, од најранијег доба успостављања човека као културног бића, до савремених теоријских идеја и концепција. Напокон, као производ дискурзивне анализе успостављен је контекст разумевања културних ратова, у коме филозофске и религијске конотације савремене космологије имају сопствено значење и вредност.

У првом поглављу – „Космологија, антропологија и фолклор“ – аутор објашњава значење концепата које користи: понуђено је одређење космологије и подвучена је њена мултидимензионалност, као филозофског, религијског и антрополошког термина. Нарочито је истакнута вредност космогонијских митова и космолошких теорија у стварању погледа на свет различитих заједница и представљен је однос космологије, митологије и фолклора, као важних чинилаца у процесу обликовања представа о стварности. Напоследку, дефинисана је и популарна космологија као начин пријемчивог представљања комплексних и апстрактних теоријских модела. Систематизацијом и приказом основних концепата на које се ослања, аутор скицира перспективу једне научне теорије, постављајући оквир за антрополошко тумачење филозофских и религијских значења инкорпорираних у савремену космологију. На тај начин, монографија отвара простор за дијалог науке и религије у савременом свету, нудећи прилику за суочавање сетова аргумената који се односе на процесе секуларизације и ресакрализације, као и на питања проматрања изазова кроз које пролазе модерна друштва у формирању осећања смислености и сврховитости, односно – у успостављању једне телеолошке димензије космологије.

Друго поглавље, „Космогонијски митови и космолошке представе древних култура“, посвећено је дијахронијском прегледу развоја схватања облика Земље и природе универзума. Поглавље започиње представљањем археолошких налазишта чији елементи могу бити доведени у везу са астрономским знањима, где праисторијски цртежи могу бити тумачени као одређена врста протопланетаријума. Надаље су представљене космогонијске идеје Месопотамије, Египта, Кине и Индије. Напокон, представљена је и космогонија античке Грчке

и представа света блискоисточних номада из првог миленијума пре нове ере. Томашевић овде истиче политичку вредност космолошких идеја друштвених заједница које успостављају унутрашње односе моћи и доминације. Поглавље приказује дуготрајну употребу космолошких наратива у осмишљавању и утемељивању различитих система вредности и погледа на свет који захтевају нарочит ауторитет и „светост“. Тако је подвучен значај који космологије, као приче о постанку и развоју поретка, имају за сваки од проматраних културних, митолошких и религијских система.

Треће поглавље, „Античка филозофија, хришћанство, ислам и средњи век“, посвећено је развоју представа света и универзума, почев од пресократовских филозофа, преко аристотеловске слике космоса, све до раног хришћанског разумевања универзума, исламске улоге у развоју астрономије и средњовековне визије свемира. Задатак тог поглавља је да опише дубину и ширину концепције универзума, његовог постанка и еволуције која је грађена на јудеохришћанском културном наслеђу. Аутор описује два доминантна модела Соларног система која су развијана крајем првог миленијума пре нове ере и показује њихов утицај на аврамовске религије, које посредно утичу и на представе свемира савременог света.

Четврто поглавље, „Модерна наука“, описује трансформацију и развој космологије након Коперникове револуције, успостављање модерне научне представе позиције Земље у космосу, као и општих идеја о величини универзума. У најкраћем су приказане идеје Коперника, Бруна, Кеплера, Галилеја, Њутна и Канта. Успостављен је приказ сазнања модерне науке о свемиру све до формирања савремене космологије. Поглавље је посвећено успостављању знања, односно посматрања и експеримента као доминантних средстава суочавања са стварношћу. Кратким биографијама одабраних научника илустрован је мукотрпан пут мењања перспективе и схватања реалних односа који владају свемиром и указано је на тесну везу развоја науке и промене погледа на свет.

Пето поглавље, „Формирање савремене релативистичке космологије“, полази од Ајнштајнове опште теорије релативности и презентује формирање онога што ће постати концепт Великог праска, указујући и на допринос алтернативних теоријских концепција, као и значај квантне физике за космогонију. Аутор описује историју модерне космологије и кључних идеја њене генеалогije. Посебно је истакнут допринос теоретичара попут Де Ситера, Фридмана, Леметра и Гамова, који су у првој генерацији научника учествовали у осмишљавању сценарија настанка и развоја космоса.

Шесто поглавље, „Инфлаторни космолошки модел“ посвећено је развоју идеја које имају кључну улогу у најсавременијој космологији. Од инфлације и наглог ширења свемира, до теорија струна, крајолика и Мултиверзума, представљене су идеје Гута, Линде, Виленкина, Витена, Саскинда и других теоретичара који учествују у стварању савремене слике свемира. Описана је концепција појаве универзума *ex nihilo*, односно могућност да је настао без претходног повода. Управо је то идеја која поседује снажне филозофске и религијске конотације.

Седмо поглавље, „Културни рат, религија и космологија, антропски принцип и интелигентни дизајн“, посвећено је културном контексту у коме савремена космологија има све значајнију улогу. Представљена је политика низа

креационистичких покрета, појединаца и организација, у настојању да концепт интелигентног дизајна уведу у наставне програме јавних школа у Сједињеним Америчким Државама. Анализирано је и како религијске институције инструментализују науку, посебно указујући на неколико папа који су током XX века пружали религијска тумачења теорије Великог праска. Након тога, посебна пажња посвећена је антропском принципу, као изразу филозофског промишљања космологије, уз истицање његове комплексне позиције, будући да се он користи како у научном, тако у религијском дискурсу. Поглавље се осврће на дебату коју су водили Квентин Смит и Вилијам Лејн Крег око могућности спонтаног настанка свемира *ex nihilo*. Њихове дебате актуелизују томистичке аргументе и могућности које пружају идеје квантне космологије у разумевању настанка универзума. На крају поглавља, пажња је посвећена телеолошкој димензији односа идеја интелигентног дизајна и антропског принципа, као изразима потребе науке и религије да савременом свету пруже одговоре на питања смисла, сврхе и вредности живота у космосу.

Напоследку, у поглављу „И на крају“ упућује се на даља истраживања и могућности анализе космологије у контексту савремене културе. Милан Томашевић закључује да је популарни космолошки наратив заиста могуће посматрати као модерни мит зато што сведочи о „светом добу“ прапочетка времена и простора, као што у себи садржи и читав низ митолошких елемената који имају сопствене функције у оквиру наведене приче.

Монографија *Космологија* аутора Милана Томашевића контекстуализује улогу космологије, па и науке уопште, у оквиру савременог погледа на свет, који, барем номинално, доминира секуларним Западом. Контрастирањем религијског и научног дискурса, књига у први план истиче важност и вредност телеолошке димензије космолошких теорија и настоји да им пружи културолошки релевантно тумачење, указујући на читав низ могућих значења похрањених у популарном космолошком наративу. Антрополошким проматрањем једног научног објашњења или сета теорија, аутор на занимљив и веома илустративан начин доприноси бољем разумевању улоге науке у савременом културном контексту и помаже расветљавању филозофске и религијске димензије космологије. Стога су *Космологике* значајно штиво не само за ужи научни круг читалаца, већ се могу читати и као узбудљива авантура људске мисли у космосу и о космосу.

Ивана Башић

Мишел Ажије, Нове сеобе народа, нови космополитизам

Библиотека XX век, Београд 2019, 269 стр.
Превела с француског Оља Петронић.

Библиотека XX век је 2019. године издала превод књиге која из угла савремене антрополошке мисли значајно доприноси разумевању миграција, граница и космополитизма. Књига је прерађена, измењена и допуњена верзија есеја из 2013. године који је на француском језику написао Мишел Ажије, професор антропологије у Школи за напредна истраживања у друштвеним наукама у